

СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА СРБИЈЕ У XXI ВЕКУ

КУЛТУРА

ОСНОВА ДРЖАВНОГ И НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА

ЗБОРНИК РАДОВА СА СКУПА
ОДРЖАНОГ 24. И 25. XI 2016. У СРПСКОЈ АКАДЕМИЈИ НАУКА И УМЕТНОСТИ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ, ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

За разлику од претходних скупова у оквиру циклуса „Стратешки правци развоја Србије у XXI веку“ који су били посвећени образовању и науци, скуп о култури представљао је посебан изазов јер је сам појам културе у великој мери флуидан, без јасно омеђених граница. Стога је овај скуп тематски био ограничен на питања културе као основе државног и националног идентитета. Упркос оваквом тематском сужавању, радови саопштени на скупу и објављени у овом зборнику представљају тек наговештаје дубине проблема са којима се суочава култура у времену цивилизацијске транзиције чији смо сведоци и учесници.

А. Костић

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC CONFERENCES

Book CLXVI

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book 39

CULTURE

**THE BASIS OF STATE'S AND
NATIONAL IDENTITY**

PROCEEDINGS FROM THE SCIENTIFIC CONFERENCE
HELD ON NOVEMBER 24th and 25th, 2016

Accepted for publication at the 9th Session of the Department of Social Sciences,
held on November 7th, 2017, after being reviewed by academician
Kosta Čavoški and corresponding member Aleksandar Kostić

EDITOR

Corresponding Member

ALEKSANDAR KOSTIĆ

BELGRADE 2017

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXVI

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Књига 39

КУЛТУРА

**ОСНОВА ДРЖАВНОГ И
НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА**

ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА
ОДРЖАНОГ 24. И 25. НОВЕМБРА 2016. ГОДИНЕ

Прихваћено за објављивање на IX седници Одељења друштвених наука,
одржаној 7. новембра 2017. године, на основу реферата академика
Косте Чавошког и дописног члана Александра Костића

УРЕДНИК

дописни члан

АЛЕКСАНДАР КОСТИЋ

БЕОГРАД 2017

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35

Лектор и коректор
Светлана Стојковић

Припрема за штампу
Досије студио, Београд

Тираж: 400 примерака

ISBN 978-86-7025-747-4

Штампа
Colorgrafx, Београд

САДРЖАЈ

- 9 | Реч уредника
- 11 | Александар Костић: *Поводом циклуса скупова „Сйрашешки йравци развоја Србије у XXI веку“*
- 13 | Реч Владимира С. Костића, председника Српске академије наука и уметности
- 15 | Реч Владана Вукосављевића, министра културе и информисања Републике Србије: *Мојући йринципи културне йолиџике у Србији*
- 23 | Бранко Кукић: *Место културе у дујорочним сйрашешјима државе*
- 31 | Горица Мојовић: *Законски оквири културне йолиџике и начини финансирања*
- 41 | Ивана Стефановић: *Институције културе, култура институција*
- 67 | Зорица Томић: *Културна йолиџика у развијеним земљама: йроблем йоређења, йроблем йерцејције*
- 77 | Иван Ивић: *Улога образовној систиема у очувању културне йрадиције*
- 87 | Небојша Брадић: *Креативне индустрије и йржишће*
- 101 | Дивна Вуксановић: *Улога медија у сиварању образаца у култури*
- 113 | Ирина Суботић: *Музеји у Србији данас – у светлу сйајисџике*
- 129 | Вишња Кисић: *Музеј као йросйор еманиџације: замисљање музеја сйрашешџе*
- 151 | Тијана Бугарски Палковљевић: *Музеји данас: Галерија Маџице српске – живи музеј*
- 169 | Предраг Пипер: *О улози националне академије у обликовању културне и језичке йолиџике*
- 181 | Дарко Танасковић: *Српско културно наслеђе у докуменџима и йракси међународне заједнице*

- 193 | Милован Данојлић: *Пледаје за елиџну културу*
- 201 | Ласло Вегел: *Јуџословенски и џосџуџословенски иџенџиџеџи*
- 207 | Невена Даковић: *Иџенџиџеџеџе маџриџе: la jeunesse désaffectée и уморни раџници (Србија, 2010–2015)*
- 221 | Борислав Стојков: *Очување и развој иџенџиџеџеџа џраџа у Србији – иџкушење данашњеџ урбанизма*
- 249 | Бојан Ковачевић: *Моџћности креативноџ уџрављања џраџом?*
- 265 | Милена Драгићевић Шешић: *Инџиџиџуџионални и независни акџери у заједничком деловању: сџраџеџеџе јавно-џивилноџ џарџнерџџа – џледаје за ауџномију кулџуре*
- 287 | Дијана Милошевић: *Независна кулџурна сцена Србије и одлив умеџника*
- 299 | Радослав Зеленовић: *Кулџурна добра као необновљиви ресурси*

РЕЧ УРЕДНИКА

Зборник који је пред нама садржи радове саопштене на скупу под насловом „Култура: основа државног и националног идентитета“ који је одржан у Српској академији наука и уметности 24. и 25. новембра 2016. године. Скуп посвећен култури трећи је у оквиру циклуса од пет скупова под заједничким насловом „Стратешки правци развоја Србије у XXI веку“. Претходна два скупа била су посвећена образовању и науци, а следе скупови о економији и државном уређењу, чиме би у оквиру поменутог циклуса били обухваћени најзначајнији сегменти државе и друштва.

За разлику од претходних скупова посвећених образовању и науци, областима чији је опсег мање или више јасно одређен, култура је домен чије су границе флуидне, а видови испољавања до те мере разноврсни да је једним скупом, ма колико био амбициозно замишљен, немогуће захватити све њене аспекте. Стога је овај скуп тематски био усмерен на културу као основу државног и националног идентитета. Међутим, већ у припреми скупа се показало да је и такво сужавање фокуса недовољно да би се проблеми културе у овом контексту сагледали на систематичан и тематски хомоген начин. Недоумице су се кретале од дилеме да ли култура треба да буде у функцији промовисања државног и националног идентитета до питања у којим видовима и каквом државном политиком би она могла то да буде. Поменуте недоумице и ширина опсега који захвата појам „култура“ неизбежно су довеле до тога да је овај скуп тематски мање хомоген од претходних скупова посвећених образовању и науци. Ова хетерогеност се примећује већ површним увидом у садржај Зборника јер се питања покренута на овом скупу крећу од проблема финансирања културе до питања елите која културу ствара, од очување културне баштине до општих смерница и странпутица у културној политици Србије.

Оваква хетерогеност може бити предмет критике, али притом се мора имати у виду природа феномена који је на овом скупу размотрен. Разлике у ставовима о томе шта је култура и која је њена улога нису биле само концепцијске природе, кроз њих се понегде назирао и политички и идеолошки став што је, чини се, одувек било у већој или мањој мери инхерентно свакој расправи и разматрању проблема у култури.

Стога овај Зборник није збир сложено усмерених мишљења и предлога о томе како да се стање у култури Србије побољша и како би култура могла да буде основа државног и националног идентитета. Он је, могло би се рећи, драгоценост сведочанство о тренутку глобалне цивилизацијске транзиције чије дубине у највећој мери нисмо свесни нити је до краја разумемо, а која се одражава и на стање културе у Србији. Најзад, овај Зборник је и сведочанство о начину на који у овом тренутку културна елита у Србији види проблеме културе и њене улоге у друштву.

А. К.

РЕЧ ВЛАДАНА ВУКОСАВЉЕВИЋА,
МИНИСТРА КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

МОГУЋИ ПРИНЦИПИ КУЛТУРНЕ ПОЛИТИКЕ У СРБИЈИ

Даме и господо, уважени учесници скупа,

Задовољство ми је што у име Министарства културе и информисања имам привилегију да вам се обратим под окриљем ове темељне установе српске културе и науке и да са вама поделим нека размишљања о потребама културне политике у нашем друштву.

Познато је да је култура нужно друштвена појава, њу ствара људско друштво. Људска друштва почињу с културом која ствара основ за развој цивилизације. А цивилизација, према једној од заступљенијих теза, јесте друштвени поредак којим се унапређују даље стварање и развој културе. Не бих овом приликом да дајем допринос неокончаној дебати о сличностима и разликама у разумевању та два појма, два живота и сумњива пријатеља, културе и цивилизације, али се за потребе овог тренутка опредељујем за она објашњења која културу тумаче као језик, писмо, уметност, религију, филозофију, обичаје, материјализоване изразе појединачног и колективног духа и различите вештине, а цивилизацију углавном као законе, технички напредак, проналаске, установе, друштвени поредак, државне институције и претежно материјалне, а мање унутарпсихичке одразе човекових тежњи да овлада природом и унесе ред и напредак у своју заједницу.

Култура, према таквом становишту, ствара предуслове за наставак и развој цивилизације а цивилизација пружа стабилан заштитни оквир за даљи напредак културе. Културу чине генерације духа људског рода и она подсећа на кохерентну структуру стене, у чијем пресеку се јасно виде слојеви доприноса безброј генерација које су је стварале. С друге стране, култура није нешто урођено или неуништиво, њу мора свако поколење да стиче изнова и било какав озбиљан прекид у њеном одржавању или њеном преношењу може да је доведе до пада или краја.

То, међутим, није једини ризик. Наша данашња, глобална култура, па практично и свака помесна, пати од површности, а наше знање

колико је корисно толико је и опасно, јер смо све богатији у техници а све сиромашнији у циљевима и надахнућима. Од културе можемо очекивати и превише и премало, али њен суштински значај никада се, без обзира на исходе надања, не сме умањивати.

„Што се више култура буде ширила земљом, то ће све више нестајати ратови и освајања, баш као и ропство и беда“ – прорицао је Кондорсе још 1787. године. Пре него што му се наругамо због погрешне прогнозе, размислимо да ли је довољно времена прошло да ти резултати буду остварени. Културе нису смртне у размерама наших појединачних животних трајања, чешће се успављују него што заувек пропадају. Обично пропадне њихови најлепши цветови и изданци, али дубоки корени преживљавају историјске зиме да би опет подарили плодове када нова надахнућа талентованих људи или генерације предузимљивих у бољим условима ступе на сцену живота. Другим речима, културе преживљавају политичке, друштвене, економске и идеолошке преокрете и ударе само уколико им је очувано – језгро.

У вези са очувањем језгра, прва ствар која се намеће као неопходна јесте израда Стратегије развоја културе, у средњорочном периоду од десет година, са постављеним темељима за њено проширење на дугорочнији период. Држава и народ без јасне стратешке концепције у култури остају осуђени на вечито лутање и бивају препуштени импровизацијама заснованим на тренутним проценама потреба, што је основа за убрзано пропадање у овој неизрециво важној области за опстанак државних и националних заједница. Стратегија развоја културе представља обавезујући документ који у себи садржи темељна опредељења државе, везана за дефинисање општег државног и националног интереса у области културе, дефинисања граница културног простора, установљавање основних тачака културног језгра и његове друштвене, психолошке и историјске изворе, одређивање установа од националног значаја, јасне принципе очувања и развоја српске културе и отвореност за међународну културну размену висококвалитетних садржаја, како традиционалних тако и савремених, из других културних зона.

Српска култура је контактна култура, што значи да су и њени темељи и надоградња повезани елементима културолошких утицаја из региона, Европе, али и увезани са општим културним наслеђем целог човечанства. Српска култура великодушно је делила своје дарове кад и где је могла, али је можда и чешће, без рачуна, зајмила око себе. И то поглавито из медитеранског и византијског, отоманског, средњоевропског, руског ареала. Србија је у компликованој историјској игри културних преноса и размена и даље суштински важно раскршће овог дела

Европе и света. Користила се својим изазовним, срећним, али у исто време и кобним положајем на раскршћу бројних културних струја. Вековима је примала утицаје из свих праваца, пре него што је и сама била у стању да зрачи. Отвореност за културне утицаје битан је елемент гибкости и виталности једног друштва, али овај принцип не сме да угрози темељно опредељење за развој и напредак националне културе, већ мора и може једино да пружи увид, узор и охрабрење за напредак, у виду инспирације, свести о увезаности са туђим достигнућима и мотив да се националној култури пружи амбијент за њен пуни замах. Упркос дискутабилним ефектима процеса глобализације, национална култура мора да остане чувар идентитета и чврсти ослонац заједници да у њој тражи и проналази своје исходиште.

Разборита културна политика мора се кретати уском стазом између изазова културног етноцентризма, као покушаја одупирања хибридној глобалној култури нејасног или сумњивог садржаја, с једне стране, и опасности процеса акултурације, путем кога једна култура, обично мања или слабија, преузима елементе других, доминантнијих. Овај процес може да има негативна дејства на стваралачке потенцијале друштва или народа када и ако се пресеку везе с прошлошћу и дубљим коренима стваралачких импулса. Културни етноцентризам представља затварање културног простора и његово сигурно лагано пропадање, док акултурација прети културном мутацијом која тај исти простор обезличује и лишава га сопственог надахњујућег егзистенцијалног изворишта. Имајући обе ове опасности у виду, добра културна политика одржава равнотежу између јединствених, оригиналних и универзалних, односно преузетих садржаја.

Култура је, у принципу, неодвојива од политике, а оне су обе супстанцијални делови наших живота. Ако се каже да културу чине уметност, филозофија, наука, религија, обичаји и сви други облици духовног живота, онда политику можемо да схватимо као неку врсту уметности уређивања сваковрсних односа у једном друштву и платформу за подршку његовом развоју. Политика, дакле, мора да игра своју улогу, али мора да омогући реалан и одржив развој културе у свој њеној разноврсности. Даље, културу морамо да прихватимо као скуп стечених облика понашања које група појединаца, окупљена заједничком традицијом и језиком, преноси својој деци, односно, схваћено у још ширем смислу, као преношење културног језгра са једне генерације на другу и његово обогаћивање. Тај се процес не може ваљано обављати без јасно дефинисане и широко прихваћене стратегије.

Наредни важан аспект је вибрантна и ефикасна законодавна политика у области културе. Несумњиво је да њен темељ представља Закон о култури, из кога проистичу различити законски или подзаконски деривати. Садашњи Закон о култури оставља простор за извесне корекције и већи излазак у сусрет реалној ситуацији у тој области. Иако недавно усвојен, боље га је кориговати у оним деловима где је то потребно, него дозволити да мањкавости постану нови принцип који производи последице.

Област заштите културних добара је темељ одржања националне културе. Музеји, библиотеке, архиви, чувари су националног блага и идентитета, али и излазе из тог оквира, будући да су стараоци и над разноликим аспектима других традиција потеклих или гостујућих на овом простору. И у овој области важно је пречистити и унапредити законске оквире. Очување културног наслеђа, захваљујући општем духу времена, често је у другом плану у односу на тзв. програмски сектор, али је, у основи, једнако важно, ако не и важније од њега. О тој чињеници посебно морамо водити рачуна. У сектору заштите крију се и велики привредни потенцијали, намењени не само домаћој већ и иностраној јавности, а посебно туристима. Бројна археолошка налазишта, нарочито она из Винчанске, Старчевачке и културе Лепенског вира, затим из римског периода, али и манастири, старе тврђаве и каструми, вапију за већом бригом, издашнијом финансијском потпором (не само државном) и за квалитетнијим односом. Предуслови за то су стварање повољније климе у друштву и савременији прописи из те области.

Брига о језику, језичкој култури уопште, књижевности и ћириличком писму, такође је незаобилазни део национално одговорне културне политике. Језик је основни део бића једног народа. И захтева непрестану бригу. Угроженост језика, општом банализацијом духа времена и негативним ефектима процеса глобализације, општа је појава у целом свету. Чувена је дефиниција да народ/нацију чине дуго трајање на једном простору, заједничко сећање на историју и један заједнички језик. Ако без првог фактора народ може да опстане, без преостала два, несумњиво не може. Због тога је задатак сваке одговорне културне политике да пружи несумњив и пресудан допринос заштити и очувању језика и писма, општем повећању функционалне писмености и стварању амбијента за проучавање, али и развој савремене књижевности.

Очигледно је важно радити на доношењу Закона о позоришту, једног од системских прописа из области културе. Имајући у виду значај позоришне уметности, њену кризу на глобалном плану, али и хибридни статус позоришта, изгубљених у статусном и организационом

смислу, у лимбу између социјализма и либералног капитализма, доношење овог закона можемо сматрати скоро нужношћу. Суштински разлози за ово захтевају нешто дужу елаборацију, али су закључци на крају непромењени. Слично је и са прописима из области кинематографије. У епохи превласти визуелних обавештења, такође, не можемо заобићи ни праћење динамичног поља визуелне сфере, не запостављајући притом ни традицијске форме ликовног израза.

Посебну пажњу мислимо посветити и већ развијеној, али донекле посусталој области аматеризма. Културно-уметничка друштва, фолклор, хорови, драмске и ликовне активности, деценијама су биле погодан оквир за одвлачење младих људи од изазова улице и формирање здраве младе генерације. Потреба за тим је данас можда већа него икад и системско уређење културног аматеризма, уз осавремењавање деловања и помоћ државе и приватног сектора, циљ су вредан сваког труда. У многим мањим срединама, такође, аматерски облици деловања често су једини могући облици за активно развијање културног живота.

Велики а можда недовољно искоришћени потенцијали налазе се у зони невладиног сектора. Бројне организације баве се разнородним културним активностима. Држава и друштво имају јасан интерес да финансијски и на друге начине помажу невладин сектор, али уз поузданије стручно вредновање понуђених пројеката и строгу финансијску контролу утрошених средстава.

За квалитетан и одржив развој културе у једној држави, неопходна је и наглашена интерсекторска сарадња, а то се, у првом реду, односи на ресоре просвете и културе. Ове две области чине испреплетану и неодвојиву целину и стиче се утисак да простора за чвршће увезивање и боље заједничко деловање има у изобиљу. Културни амбијент код младе генерације ствара се у оквирима школског система и чини се да би реорганизација структуре предмета пресудно могла да утиче да надолazeће генерације у зрели живот улазе обавештеније и духовно спремније да на себе преузму обавезу унапређења културног простора, било као његови креатори или као пратиоци. Ово се превасходно односи на знатније присуство у настави садржаја из области као што су културна историја Срба, историја светских религија, историја уметности, из језичке културе, савремене уметности и музике и сл., и то на свим нивоима образовања, прилагођено оквирима и стандардима савременог образовања и васпитања. Наравно, и ова тема изискује детаљнију анализу, али се чини да тај принцип има несумњиве предности, као део озбиљно осмишљене и дугорочне стратегије у култури, где је образовни процес њен основни алат.

Питање кадрова у култури такође је међу приоритетима. На одговорним местима у установама културе потребно је афирмисати стручне, одговорне али и свеобухватно образоване људе, кадре да унапређују националну културу, али и да познају и представљају оно најквалитетније из света. Србија тај потенцијал има, али је вишедеценијска пракса у већој мери афирмисала принцип политичко-партијског кадровања, које можда нигде више него баш у области културе производи негативне последице. Питању кадровске селекције у култури потребно је посветити посебну бригу, будући да је ефекат рада таквих људи дугорочан и веома значајан.

Србија је земља богате културне традиције, чвориште различитих култура током историје. Наша земља има све разлоге да се својом културом поноси, али и да без нарцизма, сујете или страха буде отворена за оно најбоље из других култура, а што може да је оплемени и обогати. За то су потребни гипки законски предуслови, јасна стратегија и одлучно опредељење да је, испод и изнад неопходне економске стабилности и финансијског просперитета државе и нације, управо култура подручје које омогућава трајање и опстанак, упркос често нежељеним историјским околностима, које ни у будућности, вероватно, неће изостајати.

У најширем смислу, дакле, оквири српске културне политике могу се заснивати на:

- јасним стратешким принципима
- ефикасној и промишљеној законодавној активности
- опредељености за заштиту и неговање националне културе
- заштити културних права националних мањина
- контактности и отворености ка другим културама
- сагласју са другим секторима државне политике
- флексибилним, иновативним и савременим моделима финансирања
- активном јавном деловању
- већој присутности у медијској сфери
- одговорној кадровској политици
- активном праћењу глобалних културних токова.

Садашње стање у српској култури можемо различито да оцењујемо, али оцена у збиру не може бити претерано ласкава. На овој генерацији културних и јавних посленика је да учини најбоље што може

да превлада оштре разлике међу антагонизованом културном елитом како би укупни амбијент учинила прихватљивијим и предала га новој генерацији у бољем стању него што га је затекла. То је и људска и интелектуална и морална обавеза. И нека, уместо мене, Фернан Бродел заврши ово излагање: „Садашњица не би смела бити линија застоја, коју сви векови, оптерећени трагедијама, виде пред собом као препреку, али коју нада људи, откако је човека, успева да пређе.“

